

תוכן עניינים

תקציר

מבוא

1. סקירה ספרותית
 - 1.1 תורת התעודות
 2. סיפורי יוסף כהיסטוריה
 - 2.1 כאשר "ההטלות האנכרוניסטיות והזיכרונות המהימנים משמשים... בערבוביה..." (הרן, 1972, 9): קשיים וחילוקי דעות בנוגע לתיארוך במקרא
 - 2.2 המחברים- העורכים וקהל היעד בתקופות שונות
 - 2.3 סיפורי יוסף כרצף כרונולוגי בהיסטוריה
 3. יוסף כדמות ספרותית: צדיקות, מיגדר, וכלכלה
 - 3.1 הילד והנער
 - 3.2 יופיו של יוסף
 - 3.3 יוסף הילדה? עניני מגדר
 - 3.4 יוסף הצדיק ואביו – יעקב
 - 3.5 יוסף הכלכלן

סיכום

רשימה ביבליוגרפית

מבוא

רבות השאלות שנשאלו במשך אלפי שנים על יוסף, שהרי זהו הסיפור הארוך ביותר במקרא (בראשית ל"ז-נ'), על אישיות חשובה ביותר ובעלת הישגים עצומים, ובכל זאת, הוא אינו אחד מאבות האומה. ומדוע מסופר עליו יותר מאשר על אברהם, יצחק ויעקב? עשרים וחמישה פרקים לשלושת האבות יחדיו לעומת שלושה עשר למושל גדול שאמנם היה עברי אך משל בארץ מצרים ועל אימפריה שלמה, נישא לאשת כהן מצרי ולא לאישה מבית אבותיו כפי שעשו הם; פעל, הוליד ילדים, מת ונחנט על פי המנהג הנוכרי בארץ נוכריה? בעצם, יוסף בימינו אלו היה מכונה בפי רבים "מתבולל". ומדוע הוא מכונה "צדיק" בפי החכמים ובמדרש? האם מספיק לסרב להצעה מפתה של אישה נשואה כדי להיחשב לצדיק בכתובים?

יוסף: יפה-תואר, שנוא או אהוב? נדחה עד מוות על ידי אחיו או נערץ על ידי בעלי שררה הכל-יכולים באימפריה אדירה? חולם חלומות וחוזה או פרגמאטי, מנהל וכלכלן מן הגדולים בתולדות האנושות, שהציל מליוני אנשים מרעב ומוות? בחור רגשני הממהר לבכות או גבר חזק המושל ביצריו? חסר אונים המושלך שוב ושוב לבור, או איש שאימפריה מהגדולות בהיסטוריה לרגליו? ואפילו נשאל, נער או נערה? ... ובכן, מרובות התהיות כמו גם ההסברים והפרשנויות של סיפורי-יוסף.

ועל שום כל אלה, ומשום שהסיפור עשיר כל כך מכל כיוון שנביט בו, קשה לנו כקוראים לקבל את ההסבר הפשטני, מחד, והקנאי מאידך, אך הרווח כל כך, שעל פיו סיפורי יוסף אינם אלא הצורך לאחד שתי תקופות בתולדות עם ישראל, מגלות לקוממיות וירשת הארץ המובטחת, מעבדות לחירות; סיפורים המשובצים במקום זה רק משום שההיסטוריוגרף המקראי ביקש לשתול פולמוסים או מסרים סמויים במסורת אבות ובמסורת יציאת מצרים, כדי לקשר בין שתי מסורות מקוננות אלה (אמית, 2004)¹. "תפקיד סיפורי יוסף ב"בתכנית העל" של התורה הוא להסביר כיצד הגיעו בני יעקוב למצרים", טוען ברוך שורץ. "בלי חוליה חיונית זו בשרשרת אין שום קשר סיבתי והגיוני בין...".² (Schwartz, 2010,1) העם היושב בכנען לעם המשתחרר מעבדות במצרים וכובש ויורש את הארץ.

מתוך קריאת הסיפור עצמו, ומתוך עיון במחקרים ומאמרים רבים ושונים, תחושתנו כקוראים הוא שהסיפור הוא הרבה מעבר למעבר, מיפתן או תקופת ביניים חסרת חשיבות לכשעצמה, בין שתי תקופות חשובות הרבה יותר. מנקודת מבט היסטורית, ומתוך המחקרים, נראה לנו כי ראייה זו של סיפורי יוסף היא לאומנית וקנאית ותואמת, על פי תורת התעודות, את התפיסה הכוהנית (P) וכן הדטרטונומיסטית (D); בתורת

¹ Amit, Y. (2004). Endings- Especially Reversal Endings. *Scriptura*, 87, 213-226

² Schwartz, B. J. (2010). 'Joseph's Descent into Egypt — The Composition of Genesis 37'. *Beit Mikra: Journal for the Study of the Bible and Its World*. no. 2010, pp. 1–30.

Retrieved from: www.jstor.org/stable/23511496

1. סקירה ספרותית

מקורות המחקר בעבודתנו מתחלקים בעיקרם לשניים: ההיסטוריים והספרותיים. הראשונים עוסקים בנושאים כרונולוגיים כגון: תיארוך הסיפור, הווה אומר, מתי ארע מבחינה היסטורית? האם מיקומו בטקסט המקראי תואם מבחינה זו, או שהסיבות לשיבוצו ברצף הקאנון המקראי הן רק כסיפור המבקש לחבר בין שתי מסורות מקראיות? נדון בתקופה בה הועלה סיפור זה על הכתב, ובהקשר זה, לאיזה קהל נועד. ניגע גם בקצרה בסוגיית כותב, או נכון יותר, כותבי / מחברי / עורכי הטקסט. נתעכב כאן באבן-פינה של מחקר התנ"ך: **תורת התעודות**, על פי אסכולת יוליוס ולהאוזן (Julius Wellhausen), מחלוצי המחקר התנכי המודרני כמדע היסטורי. כמו כן נזכיר את מחקריהם של יחזקאל קויפמן (1889-1963), מגדולי חוקרי המקרא וההיסטוריה של עמינו, יצחק אסימוב, מנחם הרן, ואחרים.

חז"ל, מדרשים מהתלמוד, רש"י ופרשנים שונים מתקופת שיבת-בבל ועד ימינו יסיעו לנו לענות על השאלות הנוגעות בהיבט הספרותי, בנושא דמותו של יוסף מנקודות ראות שונות ועל רבדיה הרבים והמגוונים. כאן נסתייע בנחמה ליבוביץ', בעידן שטיינזלץ ובמקורות שונים שנאספו על ידי תניא ציון. הן במחקר ההיסטורי והן והספרותי כאחד נעזר רבות בחוברת המקוונת **בית מקרא: כתב-עת לחקר המקרא ועולמו** בהוצאה משנת 2010 המוקדשת רובה ככולה לחקר סיפורי יוסף מנקודות ראות שונות ומגוונות.

1.1 תורת התעודות

לאחר תקופת ההשכלה החלו מלומדים רבים לראות בתנ"ך מקור היסטורי חשוב למחקר תולדות עם ישראל כמו גם תולדות הכנסייה. על סמך ראייה חדשה זו הציע ולהאוזן (1844-1918), חוקר גרמני של כתבי הקודש של שלושת הדתות המונותאיסטיות) שהתורה מורכבת מארבעה מקורות שונים, שעל פיהם ניתן להבין את תולדות עם ישראל ומוסדותיו. תפיסה זו, המקובלת עד היום על רוב חוקרי המקרא, למרות הסתייגויות שונות, נקראה באנגלית "Documentary Hypothesis", or the "Graf-Wellhausen"³, ובעברית, "תורת התעודות". הנה כמה קווים מרכזיים לכל אחד מהמקורות על פי תאוריה זו:

1 J. Jahwist: שנת 722-922 לפנה"ס. שם האלוהים הוא "יהוה", הוא מואנש (Anthropomorphic)

(speech), מהלך ומדבר עימנו. דגש על יהודה ועל מנהיגים. שימוש במילה "סיני". מקור ס"י על פי הרן.⁴

2 E. Elohist: שם האל הוא "אלוהים" (עד שמ'ג), מדובר עליו באופן מעודן, הוא מדבר בחלומות. דגש

על נבואה ועל ממלכת צפון ישראל; סיני הוא "חורב". על פי הדיאגראמה של אסכולת ולהאוזן, שני מקורות אלו הם מאותה תקופה והתמזגו קרוב לודאי לאחר נפילת ממלכת ישראל הצפונית ב-722 לפנה"ס ועל כן קשה להפריד בניהם. מקור ס"א על פי הרן.

³ Retrieved from: <http://www.cs.umd.edu/~mvz/bible/doc-hyp.pdf> pp. 3-4

⁴ הרן, מ. (1972) תקופות ומוסדות במקרא. עיונים היסטוריים. תל אביב. עם עובד, ספריה אוניברסיטאית. עמ' י